

تحلیلی بر محاسبه قیمت تمام شده پول در بانک‌های ایران (مطالعه موردی شعب بانک سپه استان سمنان)*

علیرضا مسعودیان^۱

احمد جعفری صمیمی^۲

علیرضا عرفانی^۳

اسمعیل ابونوری^۴

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۳/۰۹

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۱/۰۶

چکیده

در این تحقیق جهت تعیین عوامل تاثیرگذار بر قیمت تمام شده پول در بانک‌های سپه استان سمنان، به بررسی روابط بین بهای تمام شده پول به‌عنوان متغیر وابسته و هزینه سپرده بلندمدت، هزینه سپرده کوتاه‌مدت، هزینه پس‌انداز، هزینه‌های عملیاتی، نرخ ارز، نرخ تورم و قیمت نفت به‌عنوان متغیرهای مستقل در دوره زمانی ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۵ پرداخته شده است. با توجه به نتایج برآورد الگو به کمک نرم‌افزار Eviwes تورم عامل مهم و اساسی در قیمت تمام‌شده پول بوده است. لذا برای کنترل و مدیریت بهای تمام‌شده پول باید به کانالهای افزایش تورم توجه داشت. بی‌ثباتی سیاسی یکی از عوامل مهم و تاثیرگذار بر نرخ ارز و تورم در اقتصاد ایران است که لازم است مقامات پولی و بانک مرکزی با همکاری دولت با برنامه‌های مناسب برای کنترل نوسانات نرخ ارز و تورم اقدام نمایند.

واژه‌های کلیدی: قیمت تمام شده پول، تورم، هزینه عملیاتی، هزینه غیرعملیاتی، بانک.

طبقه بندی JEL: E31, C1, G20, G21

* مقاله مستخرج از رساله دکتری علیرضا مسعودیان با عنوان طراحی مدل محاسبه قیمت تمام شده پول در بانکهای ایران مطالعه موردی شعب بانک سپه استان سمنان می باشد.

۱- دانشجوی دکتری علوم اقتصادی گرایش پولی دانشگاه سمنان، سمنان، ایران. a.masoudian@semnan.ac.ir
۲- استاد دانشکده علوم اقتصادی و اداری دانشگاه مازندران، مازندران، ایران. (نویسنده مسئول) jafarisa@umz.ac.ir
۳- دانشیار دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اداری دانشگاه سمنان، سمنان، ایران. Aerfani@semnan.ac.ir
۴- استاد دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اداری دانشگاه سمنان، سمنان، ایران. esmaiel.abonoori@semnan.ac.ir

۱- مقدمه

یکی از عوامل مهم که در افزایش بهای خدمات بانکی و تسهیلات پرداختی از سوی بانک‌ها تأثیر دارد قیمت تمام پول در سیستم بانکی است که البته افزایش و کاهش این قیمت نیز به دلایل زیادی وابسته است. طی سال‌های گذشته به دلیل گران بودن تسهیلات بانکی که یکی از دلایل آن به گفته کارشناسان و فعالان بانکی بالا رفتن قیمت تمام شده پول در بانک‌هاست. همواره باعث انتقاد مشتریان و فعالان اقتصادی از نظام بانکی شده است که تسهیلات گران بانک‌ها در کنار مشکلات دیگرشان، آنها را با موانع زیادی مواجه کرده است (فلاح و مهدی‌راد، ۱۳۸۹). تعیین عوامل تشکیل دهنده بهای تمام شده محصول به نوع سازمان و فعالیت او بستگی دارد. قیمت تمام شده پول بیانگر مدیریت صحیح منابع و مصارف و هزینه‌های بانک می‌باشد و بانک‌ها و مؤسسات مالی نیز مانند هر بنگاه اقتصادی دیگر علاوه بر خدمات‌دهی دنبال سوددهی و افزایش ثروت مالکان هستند، لذا ماهیت فعالیت‌های بانک‌ها سروکار داشتن آن با مفاهیمی نظیر اعتبار، سیستم‌های پرداخت و نرخ‌های مختلف، این‌گونه مؤسسات را در مدیریت صحیح سپرده‌ها که مهم‌ترین منابع بانک هستند جدی‌تر می‌نماید. بانک‌ها باید سپرده‌ها را به گونه‌ای مدیریت و نگهداری نمایند که بتوانند علاوه بر اینکه در سررسیدهای مختلف پاسخگوی سپرده‌گذاران باشند، پاسخگوی نیازهای مشتریان و وام‌ها نیز باشند و بتوانند به موقع وجه مورد نیاز وام‌گیرندگان را با نرخ معقول به دست آنان برسانند (عطاران، ۱۳۹۱). با عنایت به نقش ویژه و حساس بانک‌ها در نظام اقتصادی کشور، بروز هرگونه شوک، اختلال و یا ناکارآمدی در سیستم اقتصادی مستقیماً بر فعالیت بانک‌ها و مؤسسات مالی تأثیر داشته و وقوع پدیده‌هایی نظیر تورم بالا و یاشوک‌ها و نوسانات قیمتی شدید در سایر بازارها مانند ارز به‌طور مستقیم و غیرمستقیم بر هزینه‌های عملیاتی و قیمت تمام شده پول و در نهایت سودآوری بانک‌ها اثرگذار خواهد بود، ضمن آنکه به سبب وابستگی مالی بخش‌های تولیدی به این نهاد مهم اقتصادی، هرگونه ناکارآمدی و یا بروز بحران در سیستم بانکی می‌تواند بخش‌های مختلف اقتصاد را با معضلات زیادی مواجه نماید. این پژوهش بر شناسایی و تجزیه و تحلیل منابع مالی مؤثر در کاهش هزینه‌های بانک و ترکیب مناسبی از منابع بانک که منجر به حداقل نمودن هزینه‌های بانک می‌شود متمرکز گردیده و دنبال راهکارهایی جهت تعیین ترکیب بهینه منابع بانک می‌باشد. تحقیق مدلی ارائه می‌دهد که می‌تواند ترکیب بهینه‌ی منابع بانک را تعیین نموده تا بانک بتواند با استفاده از آن پول را با کمترین هزینه تهیه کند و بهای تمام شده‌ی پول را به حداقل برساند. از طرفی نگارنده بر مبنای تحقیقات و مطالعات مقدماتی و اولیه به نتایجی دست یافته که مجموع این نتایج، ذهن کنجکاو محقق را دارای دغدغه‌هایی اساسی در این زمینه نمود و بر آن داشت تا برای اولین بار در کشور به موضوع این تحقیق بپردازد.

۲ - پیشینه پژوهش

از جمله مطالعات مرتبط در این زمینه اوپوتی و همکاران^۱، ۲۰۱۴ اثر متغیرهای بانکی، صنعتی و اقتصادی کلان را برای سوددهی بانک‌های کشور نیجریه در دوره‌ی ۲۰۱۲-۱۹۹۸ با استفاده از مدل اثر تصادفی بررسی کرده‌اند. یافته‌های آنها نشان‌دهنده‌ی اثر مثبت و معنادار کفایت سرمایه، اندازه‌ی بانک، رشد مولد، و سپرده‌های سودده است و نرخ تورم و نرخ بهره رابطه‌ی منفی و معناداری با سوددهی بانک دارند. کلاسنس و همکاران^۲، ۲۰۱۷ نرخ‌های بهره‌ی پایین طولانی مدت و حاشیه‌های بهره و سوددهی بانک‌ها را بررسی کردند، نتایج نشان داد نرخ‌های بهره در بسیاری از اقتصادهای پیشرفته از زمان بحران مالی جهانی (GFC)، برای تقریباً یک دهه پایین بوده است، نرخ‌های بهره پایین می‌توانند بهبود اقتصاد کشور کمک کنند و ترازنامه‌ها و عملکرد بانک‌ها را با افزایش منافع سرمایه، حمایت از قیمت دارایی‌ها و کاهش وام‌های غیرفعال بهبود بخشند. لارتنی و همکاران^۳، ۲۰۱۳ رابطه‌ای بین نقدینگی و سوددهی بانک در هفت بانک منتخب کشور غنا در دوره‌ی ۲۰۱۰-۲۰۰۵ را بررسی کردند، نتایج سوددهی بانک و نقدینگی در بانک‌های منتخب روند کاهشی داشته و همچنین رابطه‌ای ضعیف و مثبت بین نقدینگی و سوددهی در بانک‌های منتخب غنا وجود دارد. بوردلو و گراهام^۴، ۲۰۱۰ اثر دارایی‌های نقدی را بر سوددهی بانک‌ها برای نمونه بزرگی از بانک‌ها برای نمونه بزرگی از بانک‌های ایالات متحده و کانادا بررسی کرده‌اند. یافته‌های آنها نشان می‌دهد که سوددهی برای بانک‌هایی که مقدار دارایی نقدی بیشتری در اختیار دارند، بالاتر است. صادقی و اعظم شریفی، ۱۳۹۵ تأثیر بهای تمام شده‌ی پول بر تورم بازار بر مبنای منابع بانکی را در سال‌های ۱۳۸۶ تا ۱۳۹۰ انجام دادند، نتایج نشان داد رابطه‌ی معنی‌دار بین درصد ترکیب سپرده‌های بلندمدت، سپرده‌های کوتاه‌مدت و سپرده‌های قرض‌الحسنه بانک با بهای تمام شده‌ی پول رابطه وجود دارد. حسنونند، ۱۳۹۵ مروری بر بهای تمام شده پول را بررسی کردند، نتایج نشان داد در ایران و مخصوصاً در مؤسسات مالی و اعتباری عامل اصلی در افزایش قیمت تمام شده پول ناشی از هزینه‌های مستقیم (سود سپرده‌ها) می‌باشد. هدایتی و جلیلی، ۱۳۹۶ در بررسی ویژگی‌های بانکی بر عملکرد مبتنی بر سودآوری بانک‌های ایرانی در دوره‌های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۳ عضو بورس اوراق بهادار تهران نشان دادند بین متغیرهای اندازه دارایی، کیفیت دارایی، نقدینگی و حجم سپرده‌ها با سودآوری (بازده حقوق صاحبان سهام) در بانک‌های ایرانی رابطه معناداری وجود ندارد. زارعی و لاجوردی (۱۳۹۷) در بررسی رابطه توسعه مالی و تکانه‌های نفتی بر بی‌ثباتی رشد اقتصادی دریافتند اثر کاهنده توسعه مالی بر رشد اقتصادی در نمونه مورد مطالعه نشان می‌دهد که توسعه مالی تأثیر نوسانات نفتی بر رشد اقتصادی را میرا می‌سازد. بر این اساس، توسعه مالی می‌تواند بخشی از اثرات منفی تکانه‌های نفتی بر نوسانات رشد اقتصادی را تعدیل و موجبات رشد

اقتصادی پایدار را به ارمغان بیاورد. رضایی (۱۳۹۷) ارزیابی، علل و پیامدهای عمده بحران اقتصادی در ایران بررسی کردند، نتایج نشان داد سیاست‌های اقتصادی دولت در جهت تشدید رکود عمل کرده است و عدم هماهنگی بین سیاست‌های پولی، بازرگانی (ارزی) و مالی دولت (بودجه‌ای) عامل اصلی رکود اقتصادی، کاهش ارزش پول ملی و بی‌ثباتی اقتصاد کلان بوده است. نعمتی و طباطبایی (۱۳۹۵) تعیین عوامل مؤثر بر ناکارایی هزینه در بانک‌ها بررسی کردند، نتایج این بررسی نشان می‌دهد که بانک‌های موجود در نمونه به‌طور متوسط ناکارایی ۶۹/۵ درصدی را تجربه می‌کنند. عوامل خاص هر شرکت نقش پررنگ‌تری نسبت به متغیرهای رشد اقتصادی و تورم در ارتباط با ناکارایی هزینه در بانک‌ها ایفا می‌کنند. در ادامه این پژوهش متغیرهای به‌کار برده شده ارائه می‌گردد.

۳- عوامل کلان اقتصادی و درون بانکی

هزینه‌های عملیاتی شامل همه هزینه‌هایی است که بانک‌ها بابت جذب سپرده‌ها متحمل می‌شوند که عمده آن مربوط به سود پرداختی به سپرده‌های مشتریان است. هزینه‌های غیرعملیاتی شامل هزینه‌های اداری و پرسنلی، هزینه‌های استهلاک اموال منقول و غیر منقول و هزینه مطالبات مشکوک‌الوصول است. با افزایش تورم، هزینه‌های عملیاتی و غیرعملیاتی بانک‌ها همزمان افزایش یافته ضمن آنکه متقاضیان دریافت تسهیلات نیز با این افزایش، متحمل هزینه‌های ناخواسته خواهند شد. چرا که با افزایش هزینه‌های عملیاتی بانک‌ها به منظور حفظ حاشیه سود خود، تسهیلات جدید به متقاضیان را با نرخ‌های بالاتری پرداخت خواهند کرد. درخصوص رشد هزینه‌های عملیاتی می‌توان چنین استدلال نمود که زمانی که نرخ سود سپرده‌ها کمتر از نرخ تورم باشد سپرده‌گذاران تمایلی به سپرده‌گذاری در بانک‌ها ندارند، چراکه تورم موجب کاهش قدرت خرید آنان شده و ارزش پول را کاهش می‌دهد. لذا چنانچه سود متعلقه به سپرده‌های بانکی از نرخ تورم پایین‌تر باشد در عمل ارزش پول سپرده‌گذاران در بانک کاهش یافته و به واسطه بازدهی بالاتر و جذابیت سایر بازارها منجمده بازار مسکن، ارز و یا طلا، نقدینگی از نظام بانکی خارج و به بازارهای یاد شده سرازیر می‌شود. البته لازم به ذکر است مدت زمان نگهداری پول در دست مشتریان محدود بوده و پول بالاخره به شبکه بانکی باز می‌گردد. بنابراین تورم به‌طور مستقل در افزایش یا کاهش حجم منابع بانک‌ها تأثیر چندانی نداشته و تنها منجر به تغییر ترکیب و سهم سپرده‌های سرمایه‌گذاری خواهد شد. در این حالت ممکن است میزان سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار کاهش و سپرده‌های جاری و کوتاه‌مدت افزایش یابد. در این راستا کاهش سپرده‌های سرمایه‌گذاری بلندمدت به نفع سپرده‌های جاری و کوتاه‌مدت بیانگر کاهش توان تشکیل سرمایه

است چرا که تأثیرگذاری رشد سپرده‌های مدت‌دار بر روی سرمایه‌گذاری معنی‌دارتر از رشد سپرده‌های دیداری بوده و بانک‌ها از محل سپرده‌های مدت‌دار می‌توانند تسهیلات بلندمدت جهت تأمین مالی پروژه‌های سرمایه‌گذاری اعطا نمایند.

۴- متغیرهای درون بانکی

سپرده سرمایه‌گذاری مدت‌دار: سپرده‌ای است که اشخاص به قصد سرمایه‌گذاری نزد بانک می‌گذارند و بانک را در به‌کارگیری و استفاده از سپرده طبق مقررات پیش‌بینی شده در قانون عملیات بانکی بدون ربا وکیل و وصی خود قرار می‌دهند.

سپرده سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت: به سپرده‌هایی گفته می‌شود که حداقل برای ۳۰ روز نزد بانک باقی بماند و مبلغ سپرده نیز از حداقل مبلغ تعیین شده برای افتتاح حساب کمتر نباشد. به منظور تعلق سود به سپرده سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت، موجودی حساب همواره باید معادل یا بیشتر از حداقل مبلغ تعیین شده باشد.

سپرده قرض‌الحسنه پس‌انداز: به سپرده‌های گفته می‌شود که به قصد پس‌انداز بدون دریافت سود نزد بانک‌ها سپرده‌گذاری می‌گردد و بانک‌ها در دوره‌های مشخص تقریباً معادل ۲ درصد میانگین دوره برای اینگونه سپرده‌ها جوایز در نظر خواهند گرفت.

الف- منابع مؤثر: این منابع شامل حساب‌های جاری، پس‌انداز، سپرده‌های کوتاه مدت و سپرده‌های بلندمدت می‌باشد

ب- منابع غیرمؤثر (سایر سپرده‌ها): که به آن سایر منابع هم گفته می‌شود این منابع شامل حساب‌های سپرده ضمانت‌نامه‌ها، پیش‌دریافت اعتبارات اسنادی، پیش‌دریافت بابت معاملات، بستن‌کاران متفرقه، حواله‌های عهده‌ما، حواله‌های عهده شعب، خالص چک‌های بانکی فروخته شده، مانده‌های مطالبه نشده، وجوه اداره شده مصرف نشده می‌باشد.

کل منابع به کارگرفته: شامل جمع کل دارائی‌های بدهی‌های بانک می‌باشد که از صورت‌های مالی بانک استخراج می‌گردد (جمع منابع مؤثر و غیر مؤثر).

۴-۱- متغیرهای کلان اقتصادی (برون بانکی)

الف) نرخ تورم: سودی که به سپرده‌گذاران پرداخت می‌شود تابعی از نرخ تورم است، اما نمی‌توان پذیرفت در شرایط فعلی که نرخ تورم اعلام شده توسط منابع رسمی نزدیک به ۲۰ درصد را نشان می‌دهد نرخ سود سالانه بانک‌ها براساس بسته پولی بانک مرکزی ۱۲ درصد باشد، چون در این شرایط سپرده‌گذاران دیگر تمایلی به سرمایه‌گذاری در بانک‌ها و موسسات مالی از خود نشان

نمی‌دهند که این امر تأثیر به‌سزایی در تامین هزینه‌های جاری بانک‌ها دارد. تورم هم می‌تواند تابعی از افزایش قیمت تمام‌شده پول باشد، اما این راهکار مناسبی به نظر نمی‌رسد که برای کاهش نرخ تورم قیمت تمام‌شده پول را از طریق کاهش سود سپرده‌گذاری کاهش دهیم، چون از این طریق هم بانک و هم مشتری متضرر خواهند شد. به این ترتیب کاهش نرخ تورم و قیمت تمام‌شده پول باید همگام با یکدیگر اتفاق بیفتد تا فشار فقط به مؤسسات مالی وارد نشود.

ب) نرخ ارز: به پول‌های خارجی ارز گفته می‌شود. به گفته دیگر به واحدهای پولی که در کشورهای دیگر جز کشور اصلی دادو ستد شود به‌صورت کلی ارز گفته می‌شود. یکی از تفاوت‌های بین معاملات مالی در داخل کشور و مبادلات بین‌المللی این است که در تجارت داخلی نیاز به پرداخت و دریافت وجوه بر حسب پول رایج ملی است اما در معاملات خارجی معمولاً این وجوه به شکل پول‌های رایج و معتبر خارجی، پرداخت می‌شود. منظور از ارز هر وسیله‌ای است که به صورت اسکناس، حواله یا چک در مبادلات خارجی جهت پرداخت‌ها استفاده می‌شود. و منظور از نرخ ارز خارجی عبارت است از مقداری از واحد پولی ملی که برای بدست آوردن واحد پول کشور دیگر باید پرداخت شود. همچنین می‌توان نرخ ارز را، ارزش برابریک واحد پول خارجی به پول داخلی دانست. به عبارت دیگر بهای خرید یا فروش یک واحد پول خارجی به پول رایج کشور را نرخ ارز می‌گویند.

برای بدست آوردن نرخ ارز حقیقی از نظریه برابری قدرت خرید استفاده می‌شود. طبق این نظریه نرخ ارز حقیقی به صورت زیر بدست می‌آید:

$$RER = E \cdot \frac{P_f}{P}$$

که در آن E نرخ ارز اسمی، P_f شاخص قیمت‌های خارجی و P شاخص قیمت‌های داخلی است.

در این تحقیق ما برای P_f از شاخص قیمت مصرف‌کننده (CPI) کشور ایالات متحده و برای P از شاخص قیمت مصرف‌کننده در ایران و برای E از نرخ ارز بازار آزاد استفاده کردیم. داده‌های شاخص‌های قیمت ایران و ایالات متحده از منابع آماری بانک جهانی و نرخ ارز از داده‌های بانک مرکزی ایران برای سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۵ به صورت فصلی گردآوری شده‌اند.

تغییرات نرخ ارز: به ترتیبیاتی از بازار گفته می‌شود که در آن نرخ ارز بر اساس تعامل نیروهای عرضه و تقاضا ارز بدون مداخله مقامات پولی و به صورت آزاد تعیین می‌شود. مزایا و معایب انتخاب نرخ ارز شناور: انتخاب نظام شناور باعث می‌شود نرخ ارز متغیر باشد ولی در نهایت ثبات اقتصاد کلان، به معنای ثبات در حجم پول و تثبیت نرخ تورم، در بلندمدت حاصل می‌گردد.

یکی از مسائل اساسی در موضوع مورد بحث اندازه‌گیری نوسانات است. نوسانات نرخ ارز به‌طور مستقیم قابل مشاهده نیستند. لذا اندازه‌گیری این پارامتر نیز به این سادگی اتفاق نمی‌افتد، در نتیجه روشن است که احتمال اشتباه در اندازه‌گیری این پارامتر وجود داشته باشد.

$$V_{t+m} = \left[\frac{1}{m} \sum_{i=1}^m (R_{t+i-1} - R_{t+i-2})^2 \right]^{\frac{1}{2}}$$

مطالعات تجربی استاندارد انحراف از میانگین باعث به وجود آمدن رابطه فوق شده است که در آن R نرخ اسمی ارز و m تعداد دوره که معمولاً بین ۱۲-۴ محدود می‌باشد.

از نرخ رشد تولید ناخالص داخلی به عنوان متغیر کنترل استفاده شده است تا تأثی پیشرفت‌های اقتصاد کلان بر متغیر وابسته مدل به حساب آورده شود. در واقع به کارگیری این متغیر این امکان را به ما می‌دهد که حرکات ادواری و تغییرات نرخ سپرده قانونی و حتی نرخ بهره را تحت کنترل درآوریم.

ج) قیمت نفت: به نظر می‌رسد مساله‌ی نخستین و مهمی که بهتر است در مورد تحلیل‌های قیمت‌گذاری نفت بدان توجه داشت این است که قانون تقاضا و عرضه در مورد قیمت‌گذاری نفت خام لزوماً صحیح و سازگار با مسائل جهانی موجود نیست چرا که کالای مورد بحث ما؛ بسیار استراتژیک و همچنین متأثر از مسائل گوناگون است و به راحتی در چارچوب تحلیل‌های ساده و آماری عرضه و تقاضا نمی‌گنجد. قیمت‌گذاری نفت خام متأثر از چند بازار به هم پیوسته و مرتبط است که بهتر است در تحلیل‌ها و پیش‌بینی‌های خود به این عوامل نیز توجه نمائیم.

۵- روش تحقیق

در این پژوهش به بررسی قیمت تمام شده پول طی دوره زمانی ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۵ در بانک سپه شعب استان سمنان پرداخته‌ایم، اطلاعات دریافت شده (شامل هزینه پس‌انداز، هزینه سپرده سرمایه‌گذاری کوتاه و بلندمدت، هزینه‌های عملیاتی و هزینه‌های غیرعملیاتی) از دایره حسابداری بانک سپه منطقه سمنان و همچنین اطلاعات کسب شده از بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران (شامل نرخ تورم سالانه، متوسط قیمت فروش نفت برحسب دلار و متوسط نرخ غیر رسمی دلار) در نرم‌افزار Excel به محاسبات متغیرهای ضربی (حاصلضرب متوسط نرخ سالانه تورم در مجموع هزینه‌های عملیاتی و غیرعملیاتی همان سال، حاصلضرب متوسط نرخ سالانه ارز (نرخ دلار غیر رسمی برحسب ریال) در مجموع هزینه‌های عملیاتی و غیرعملیاتی همان سال و نیز حاصلضرب

متوسط قیمت سالانه نفت (برحسب دلار) در مجموع هزینه‌های عملیاتی و غیرعملیاتی همان سال پرداخته‌ایم).

پس از محاسبه هزینه‌های عملیاتی، سپس به بررسی مانایی متغیرها با استفاده از آزمون ریشه واحد پرداخته شد. با توجه به تلفیقی بودن داده‌های این تحقیق باید نوع داده‌ها از جهت پولد یا پنل بودن نیز مورد بررسی قرار گرفته شده‌اند، بدین منظور از آزمون F لیمر استفاده شد. سپس در صورت پنل بودن داده‌ها از آزمون هاسمن جهت بررسی اینکه داده‌ها دارای چه نوع اثراتی هستند، استفاده شد. پس از طی مراحل بالا به بررسی رابطه بین متغیرهای مدل پرداخته‌ایم.

۶- معرفی الگو

هر بانکی با توجه به منابعی که در اختیار دارد، اقدام به اعطای تسهیلات، پرداخت بدهی‌ها، سرمایه‌گذاری و یا خرید دارایی ثابت می‌نماید. قیمت تمام شده پول در واقع همان هزینه‌هایی است که بانک‌ها جهت تجهیز و اداره کردن منابع خود متقبل می‌شوند. منابع بانک را سه بخش بدهی، انواع سپرده‌های دیداری و غیردیداری، به‌صورت کوتاه‌مدت و بلندمدت و یا ارزی و تسهیلات مشکوک‌الوصول و ذخیره استهلاک تشکیل می‌دهد.

سپرده بلندمدت وجوهی است که با هدف کسب سود تحت عنوان سپرده نزد بانک‌ها تودیع می‌گردد و ظرف حداقل یک سال بعد قابل وصول می‌باشند. جذب این سپرده‌ها هزینه‌هایی از قبیل سود پرداختنی به سپرده، هزینه‌های عملیاتی آن و غیره می‌باشد. هزینه سپرده بلندمدت شامل هزینه‌های جذب و نگهداری سپرده‌های بلندمدت می‌باشد.

سپرده کوتاه‌مدت وجوهی است که با هدف کسب سود تحت عنوان سپرده نزد بانک‌ها تودیع می‌گردد و ظرف سال جاری یا حداکثر تا پایان سال بعد قابل وصول می‌باشند. جذب این سپرده‌ها هزینه‌هایی از قبیل سود پرداختنی به سپرده، هزینه‌های عملیاتی آن و غیره می‌باشد. هزینه سپرده کوتاه‌مدت شامل هزینه‌های جذب و نگهداری سپرده‌های کوتاه‌مدت می‌باشد.

هزینه پرداخت شده برای پس‌انداز نیز هزینه‌هایی از قبیل جوایز سپرده‌های قرض‌الحسنه، اعطای امتیاز اخذ وام و هزینه‌های عملیاتی جذب این نوع سپرده می‌باشند.

هزینه غیرعملیاتی ماهیتاً شامل هزینه‌هایی است که غیر از فعالیت اصلی بانک جهت جلوگیری از کاهش ارزش دارایی‌های بانک اعمال می‌شود. از آن جمله می‌توان به هزینه‌های اداری و پرسنلی، هزینه‌های استهلاک اموال منقول و غیر منقول و هزینه مطالبات مشکوک‌الوصول و غیره می‌باشد.

با توجه به اینکه سودی که به سپرده‌گذاران پرداخت می‌شود تابعی از نرخ تورم است می‌توان گفت تورم یکی از عوامل تأثیرگذار و مهم بر قیمت تمام‌شده پول از مجرای سود سپرده‌هاست. افزایش قیمت نفت سبب افزایش تورم در سطح جهان می‌گردد، در اقتصاد ایران درآمد حاصل از فروش نفت از دو مجرای تورم جهانی و نیز افزایش تولید ناخالص داخلی سبب افزایش تورم و نیز از مجرای تورم با تأثیرگذاری بر میزان سپرده‌ها و در نتیجه هزینه سپرده‌ها بر بهای تمام شده پول در بانک‌ها تأثیر می‌گذارد. اکنون پس از تعریفی اجمالی از متغیرهای مدل به تخمین مدل طی مراحل زیر می‌پردازیم. با در نظر گرفتن رابطه نرخ ارز و تورم، تأثیرپذیری قیمت تمام شده پول از نرخ ارز توجه می‌شود.

۶-۱- مدل رگرسیونی قیمت نهایی تمام شده پول (KL)

در این تحقیق طبق معادله (۱)، به بررسی اثر حاصل ضرب متوسط نرخ سالانه ارز در مجموع هزینه‌های عملیاتی و غیرعملیاتی، حاصل ضرب متوسط نرخ سالانه تورم مجموع هزینه‌های عملیاتی و غیرعملیاتی، حاصل ضرب متوسط قیمت سالانه نفت مجموع هزینه‌های عملیاتی و غیرعملیاتی، پس‌انداز، سپرده‌های بلندمدت و سپرده‌های کوتاه مدت به‌عنوان متغیرهای ثابت بعنوان عوامل موثر بر بهای تمام شده پول به عنوان متغیر وابسته طی دوره زمانی ۱۳۸۰-۱۳۹۵ پرداخته‌ایم.

$$KL_{it} = \alpha_0 + \beta_{1it} X_{1it} + \beta_{2it} X_{2it} + \beta_{3it} X_{3it} + \beta_{4it} OC_{it} + \beta_{5it} P_{it} + \beta_{6it} R_{it} + \beta_{it} O_{it} + e_{it} \quad (1)$$

که در آن اندیس i نماینده شعبه بانکی و اندیس t بیانگر سال مدنظر است، سایر متغیرها به صورت زیر نام‌گذاری شده‌اند:

X_1 : هزینه‌های پرداخت شده برای سپرده بلندمدت (برحسب میلیون ریال)

X_2 : هزینه پرداخت شده برای سپرده کوتاه‌مدت (برحسب میلیون ریال)

X_3 : هزینه پرداخت شده برای پس‌انداز (برحسب میلیون ریال)

OC : هزینه‌های غیرعملیاتی (برحسب میلیون ریال)

متغیر ضربی P : حاصل ضرب متوسط نرخ سالانه تورم در مجموع هزینه‌های عملیاتی و غیرعملیاتی همان سال

متغیر ضربی R : حاصل ضرب متوسط نرخ سالانه ارز (نرخ غیررسمی) در مجموع هزینه‌های عملیاتی و غیرعملیاتی همان سال

متغیر ضربی O: حاصل ضرب متوسط قیمت سالانه نفت (برحسب دلار) در مجموع هزینه‌های عملیاتی و غیرعملیاتی همان سال
 e: جمله خطای مدل
 i: شعبه بانک
 t: سال

مانا بودن داده‌ها مانع از رگرسیون کاذب میان متغیرها می‌شود. لذا پیش از انجام هر گونه تحلیلی برای اطمینان از ساختگی نبودن و در پی آن داشتن نتایج مطمئن، بایستی نسبت به وضعیت مانایی متغیرها و درجه هم‌جمعی آنها آزمون‌هایی انجام دهیم. در جدول ۱ نتایج خروجی نرم‌افزار Eviwes گزارش شده‌است.

جدول ۱- بررسی مانایی داده‌ها با استفاده از آزمون ریشه واحد

نام متغیر	نماد	مقدار بحرانی	prob	نتیجه آزمون
بهای تمام شده پول	KL	-۳/۱۱۵	۰/۰۰۰۹	مانا
هزینه سپرده‌های بلندمدت	X1	۱۱/۶۶	۰/۰۰۰	مانا
هزینه سپرده‌های کوتاه مدت	X2	۸/۸۰۷	۰/۰۰۰	مانا
هزینه پس‌انداز	X3	۱۲/۷۳	۰/۰۰۰	مانا
هزینه‌های غیرعملیاتی	OC	۱۳/۴۷۷	۰/۰۰	مانا
حاصلضرب متوسط نرخ سالانه تورم در مجموع هزینه‌های عملیاتی و غیرعملیاتی همان سال	P	۷/۸۱۶	۰/۰۰	مانا
حاصلضرب متوسط نرخ سالانه ارز در مجموع هزینه‌های عملیاتی و غیرعملیاتی همان سال	R	۱۱/۷۶	۰/۰۰	مانا
حاصلضرب متوسط قیمت نفت در مجموع هزینه‌های عملیاتی و غیرعملیاتی همان سال	O	۱۱/۹۹	۰/۰۰	مانا

منبع: یافته‌های پژوهشگر

پس از قطعی شدن استفاده از روش تابلویی لازم است مشخص شود که مدل پنلی مورد استفاده می‌بایست دارای اثرات ثابت باشند یا اثرات تصادفی. برای این منظور از آزمون هاسمن جدول ۲ استفاده می‌کنیم.

جدول ۲- نتایج آزمون هاسمن

نام آماره	مقدار بحرانی	prob	نتیجه گیری
کای-دو	۲۴/۵۳	۰/۰۰۰	روش داده‌های پنلی با اثرات ثابت مناسب‌تر است

منبع: یافته‌های پژوهشگر

همانطور که از نتایج آزمون در جدول ۳ مشاهده می‌شود روش داده‌های پنل با اثرات ثابت مناسب‌تر است. اکنون در این مرحله به تخمین مدل می‌پردازیم (جدول محاسبات این آزمون در پیوست ضمیمه گردیده است).

جدول ۳- تعیین ضرایب مدل

Std/ Error	prob	ضریب	متغیر	نام متغیر
0/000173	0/0067	-0/000472	X1	هزینه سپرده‌های بلندمدت
0/000390	0/0672	0/000715	X2	هزینه سپرده‌های کوتاه مدت
0/012926	0/0098	-0/295832	X3	هزینه پس‌انداز
0/000492	0/0332	0/001052	OC	هزینه‌های غیر عملیاتی
1/12E-07	0/0000	-8/07E-07	P	حاصلضرب متوسط نرخ سالانه تورم در مجموع هزینه‌های عملیاتی و غیر عملیاتی همان سال
6/99E-11	0/0000	6/94E-10	R	حاصلضرب متوسط نرخ سالانه ارز در مجموع هزینه‌های عملیاتی و غیر عملیاتی همان سال
2/92E-08	0/0000	4/65E-07	O	حاصلضرب متوسط قیمت نفت در مجموع هزینه‌های عملیاتی و غیر عملیاتی همان سال
0/475383	0/0000	4/702696	C	عرض از مبدا

منبع: یافته‌های پژوهشگر

طبق نتایج آزمون مدل تمامی متغیرها به غیر از متغیر X2 با سطح معنی‌داری پنج درصد، و متغیر X2 با سطح اطمینان ده درصد معنی‌دار هستند. در معادله (۲) نتایج مدل آمده است:

(۲)

$$KL = 4/702 - 0/0004X_1 + 0/0007X_2 - 0/295X_3 + 0/001OC - (8/07e-7)P + (6/94e-10)R + (4/65e-7)O$$

با توجه به معادله (۲) طی سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۵ رابطه بین بهای تمام شده پول و هزینه سپرده بلندمدت معکوس است، بدین صورت که با افزایش هزینه سپرده بلندمدت به اندازه یک

میلیون ریال، بهای تمام شده پول به اندازه ۴۰۰ ریال کاهش می‌یابد. رابطه بین بهای تمام شده پول و هزینه سپرده کوتاه‌مدت مستقیم است، بدین صورت که با افزایش هزینه سپرده کوتاه‌مدت به اندازه یک میلیون ریال، بهای تمام شده پول به اندازه ۷۰۰ ریال افزایش می‌یابد. رابطه بین بهای تمام شده پول و هزینه پس‌انداز معکوس است، بدین صورت که با افزایش هزینه پس‌انداز به اندازه یک میلیون ریال، بهای تمام شده پول به اندازه ۲۹۵/۰۰۰ ریال کاهش می‌یابد. رابطه بین بهای تمام شده پول و هزینه غیرعملیاتی مستقیم است، بدین صورت که با افزایش هزینه غیرعملیاتی به اندازه یک میلیون ریال، بهای تمام شده پول به اندازه ۱۰۰۰ ریال افزایش می‌یابد. رابطه بین بهای تمام شده پول و حاصلضرب نرخ تورم در مجموع هزینه‌های عملیاتی و غیرعملیاتی معکوس است، بدین صورت که با افزایش حاصلضرب نرخ تورم در مجموع هزینه‌های عملیاتی و غیرعملیاتی به اندازه یک میلیون ریال، بهای تمام شده پول به اندازه ۰/۸۰۷ ریال کاهش می‌یابد. رابطه بین بهای تمام شده پول و حاصلضرب نرخ ارز در مجموع هزینه‌های عملیاتی و غیرعملیاتی مستقیم است، بدین صورت که با افزایش حاصلضرب نرخ ارز در مجموع هزینه‌های عملیاتی و غیرعملیاتی به اندازه یک میلیون ریال، بهای تمام شده پول به اندازه ۰/۰۰۰۶۹۴ ریال افزایش می‌یابد. رابطه بین بهای تمام شده پول و حاصلضرب قیمت نفت در مجموع هزینه‌های عملیاتی و غیرعملیاتی مستقیم است، بدین صورت که با افزایش حاصلضرب قیمت نفت در مجموع هزینه‌های عملیاتی و غیرعملیاتی به اندازه یک میلیون ریال، بهای تمام شده پول به اندازه ۰/۰۴۶۵ ریال افزایش می‌یابد. با توجه به نتایج مدل مشاهده می‌شود که متغیر ضریبی نرخ تورم در مجموع هزینه‌های عملیاتی و غیرعملیاتی، متغیر ضریبی نرخ ارز در مجموع هزینه‌های عملیاتی و غیرعملیاتی و نیز متغیر ضریبی حاصلضرب قیمت نفت در مجموع هزینه‌های عملیاتی و غیرعملیاتی عملاً بر بهای تمام‌شده پول بی-تأثیرند.

۷ - نتایج و بحث

با توجه به تحولات مساعد بازار نفت در سال ۱۳۷۹، اقتصاد کشور در مسیر رشد تولید و سرمایه‌گذاری همراه با کاهش نرخ تورم قرار داشت. اما اجرای برخی مواد تورم‌زای قانون برنامه سوم توسعه، قانون بودجه و نظام قیمت‌گذاری در بخش دولتی و همچنین اجرای سیاست یکسان‌سازی نرخ ارز در سال ۱۳۸۱ و همچنین وضع محدودیت‌های مقداری عوارض خاص بر واردات کالا و سیاست‌های حمایت از تولید داخلی، از جمله عواملی بودند که سبب افزایش تورم طی سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۵ شدند. از سال ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۹ با افزایش قیمت نفت و اجرای طرح‌هایی مانند بنگاه‌های زودبازده و مسکن مهر و طرح پرداخت یارانه گسترده به مردم سبب افزایش پایه پولی و

به دنبال آن افزایش نقدینگی به تورم بیشتر منجر شد. کاهش دستوری نرخ سود بانکی در ابتدای این دوره و وجود تورم دو رقمی باعث منفی شدن نرخ سود حقیقی تسهیلات و سپرده‌ها و به تبع آن کاهش سپرده‌گذاری در بانک‌ها گردید. طی دوره زمانی ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۲، جهش قیمت حامل‌های انرژی در اثر اجرای برنامه هدفمندسازی یارانه‌ها در دی‌ماه ۱۳۸۹، شروع تحریم‌های نفتی و بانکی از جمله تحولات مهم این دوره هستند که منجر به نوسانات ارزی و در نتیجه کاهش درآمد ارزی دولت و در نتیجه بودجه دولت شدند. کسری بودجه‌ی پیاپی سبب افزایش پایه پولی و تورم‌های شدید شد. در سال ۱۳۹۲ با شروع مذاکرات امیدوارکننده هسته‌ای و بازگشت ثبات به بازار ارز و تورم اقتصاد از ثبات نسبی برخوردار شد. طی سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۵ نرخ تورم اسمی از ۳۴ درصد به ۹ درصد کاهش یافت، که طی همین سال‌ها روند جذب سپرده‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت و پس‌انداز رو به افزایش بوده‌است. برای توضیح رابطه منفی و میزان ضریب پس‌انداز می‌توان چنین تحلیل کرد که با توجه به حضور تورم طی دوره مورد بررسی به دلیل کاهش درآمد قابل تصرف خانوار و در نتیجه پس‌انداز، می‌توان میزان ضریب پس‌انداز را در تأثیرگذاری آن بر بهای تمام شده پول توجیه نمود. پس‌انداز می‌تواند با تبدیل شدن به سرمایه‌گذاری سبب افزایش منابع تحت اختیار بانک شود و از بهای تمام شده پول بکاهد.

با توجه به تحولات تورمی کشور و سیاست‌های اقتصادی طی دوره مورد بررسی و با دانستن رابطه مثبت بین نرخ تورم با نرخ ارز و قیمت نفت، می‌توان رابطه مثبت بین قیمت نفت و بهای تمام شده پول و نیز رابطه مثبت بین نرخ ارز و بهای تمام‌شده پول را تحلیل نمود. به این ترتیب که در اثر مستقیم آنها با افزایش نرخ ارز و نیز قیمت نفت عموماً در دوره مورد بررسی، با افزایش عرضه پول روبرو بوده‌ایم، که با توجه به کاهش ارزش پول کشور بهای تمام شده آن در بانک افزایش می‌یابد. اثر غیر مستقیم افزایش قیمت نفت و نرخ ارز می‌تواند چنین تحلیل شود که با افزایش نرخ ارز و قیمت نفت و در نتیجه ظهور تورم منابع تحت اختیار بانک که به واسطه سپرده‌ها رخ داده است، به دلیل کاهش سرمایه‌گذاری از مجرای پس‌انداز و نیز کاهش سپرده‌گذاری‌های بلندمدت و کوتاه‌مدت در بانک‌ها، کاهش یابد و اثر غیرمستقیم آن از مجرای تورم کاهش بهای تمام شده پول باشد.

رابطه بین هزینه سپرده بلندمدت با بهای تمام شده پول معکوس است که می‌توان دلیل آن را در این دانست که قدرت واکنش بانک در بلندمدت برای تبدیل سرمایه‌گذاری کردن از منبع سپرده‌ها می‌تواند با افزایش منابع سودده از قیمت نهایی پول تاحدی بکاهد. در واقع اندک بودن ضریب هزینه سپرده بلندمدت نشان‌دهنده کم اثر بودن این متغیر در بهای تمام شده پول است.

رابطه مثبت بین بهای تمام شده پول و سپرده کوتاه‌مدت را می‌توان ناشی از کند بودن واکنش بانک برای تصمیم‌گیری در جهت خارج کردن پول خود از سیستم بانکی و تبدیل آن به دارایی‌هایی با ارزش ذاتی مانند طلا، ارز و مسکن دانست. از طرفی میزان این اثرگذاری بسیار اندک است که می‌توان آن را نتیجه‌ی این دانست که بانک در برحه‌های زمانی کوتاه‌مدت مجبور به پرداخت هزینه‌هایی است که سبب افزایش قیمت تمام شده پول برای آنها می‌شود اما میزان این اثر بسیار اندک است. با توجه به ماهیت هزینه‌های غیر عملیاتی رابطه مثبت بین هزینه‌های غیر عملیاتی و بهای تمام‌شده پول مورد تایید است.

رابطه بین هزینه سپرده کوتاه‌مدت و نیز هزینه سپرده بلندمدت با بهای تمام شده پول نیز اندک است که می‌توان آن را ناشی از رقابتی نبودن نرخ سود سپرده‌ها دانست. در واقع طی سال‌های مورد بررسی نرخ تورم همواره از نرخ سود سپرده‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت بیشتر بوده و این خود سبب منفی شدن نرخ بهره واقعی شده و در نتیجه آن، سبب کاهش جذب سپرده توسط بانک‌ها گردیده است.

ضرایب قیمت نفت در مجموع هزینه‌های عملیاتی و غیر عملیاتی، نرخ ارز در مجموع هزینه‌های عملیاتی و غیر عملیاتی و نیز تورم در مجموع هزینه‌های عملیاتی و غیر عملیاتی، نشان‌دهنده بی‌تأثیر بودن بهای تمام‌شده پول از ضرب این متغیرهای کلان اقتصادی در مجموع هزینه‌های عملیاتی و غیر عملیاتی می‌باشد. در واقع آنچه که منابع بانک سپه استان سمنان را طبق معادله تعریف شده بیشتر از همه تحت تأثیر قرار داده است متغیرهای حسابداری- مالی یعنی پس‌انداز، هزینه عملیاتی، هزینه‌های غیر عملیاتی، هزینه سپرده کوتاه‌مدت و هزینه سپرده بلندمدت بوده‌اند تا متغیرهای کلان اقتصادی و این در حالیست که تأثیر متغیرهای ضریبی اقتصادی در مقایسه با تأثیر متغیرهای مالی بسیار ناچیز بوده است، که می‌توان آن را ناشی از فضای غیررقابتی و وجود بازارهای موازی قدرتمند برای منابع بانکی دانست.

آنچه که مشخص است این است که اقتصاد بیمار ایران که تورم یکی از مسائل همیشگی آن بوده‌است همواره با عدم مدیریت صحیح و دخالت‌های غیررقابتی و سیاسی دولت روبرو بوده‌است که سبب شده تا بازار مالی آن همواره تحت تأثیر عوامل خارجی‌ای غیر از متغیرهای اصلی خود باشد. لذا در این فضا بانکها به عنوان بنگاه‌های بازار مالی همواره تحت تأثیر عواملی بوده‌اند که سبب عدم ایفای نقش کامل خود به عنوان یک نهاد مهم و تأثیرگذار در جذب و ارائه منابع مالی شده‌است.

۸- نتیجه‌گیری و پیشنهادها

یکی از بزرگترین معضلاتی در اقتصاد ایران تورم‌های شدید است که طی دهه‌های متوالی، به دلایل مختلفی روی داده‌است و یکی از نتایج آن افزایش نقدینگی و جایگزین شدن دارایی‌های ثابت به جای پول است، که سبب کم شدن منابع بانک‌ها از مجرای کم شدن سپرده‌ها و پس‌انداز می‌شوند. از طرفی به دلیل وجود تورم شدید طی چند دهه، عامه مردم همواره انتظارات تورمی بالایی را دارند که قسمت عمده این انتظارات به شکل آینده‌نگر و گذشته‌نگر شده‌است. این انتظارات تورمی سبب عدم تمایل مردم به اعتماد به سیستم بانکی جهت سپرده‌گذاری شده و نتیجه آن جایگزین کردن بازارهای موازی بجای سپرده‌گذاری می‌باشد. متغیرهای ضربی نرخ تورم، نرخ ارز و سپس قیمت نفت به ترتیب تاثیرگذارترین متغیرهای کلان اقتصادی بر بهای تمام شده پول می‌باشند و هزینه پس‌انداز، هزینه‌های غیرعملیاتی، سپرده کوتاه‌مدت و هزینه سپرده بلندمدت به ترتیب تاثیرگذارترین متغیرهای مالی - حسابداری در مدل می‌باشند. در واقع در ایران با توجه به سهم بالای متغیرهای ارزی و تورمی در اقتصاد و البته ارزش دارایی‌ها، برای سپرده‌گذار منطقی‌تر جایگزین کردن دارایی به جای وجه نقد می‌باشد و لذا با کاهش سپرده‌گذاری طی دوره زمانی مورد بررسی ضرایب هزینه سود سپرده‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت در بانک‌ها ناچیز است. پیشنهادهای حاصل از تحقیق در ادامه ارائه شده است:

- بانک‌ها برای تداوم فعالیت و حفظ منابع سپرده‌گذاران لازم است توجه خود را به جذب سپرده‌های کم‌هزینه و تسهیلات سودده معطوف دارند.
- بهای تمام شده پول را از مجاری دیگری مانند هزینه‌های عملیاتی و غیرعملیاتی کاهش دهیم.
- سیاست‌گذاران پولی در تنظیم سیاست‌های پولی، ترکیب مناسبی از نرخ بهره، نرخ ارز و تورم را به صورت هماهنگ و با ثبات انتخاب کنند تا ترکیب مناسبی از نقدینگی و منابع مالی بانک‌ها، بین این بازارهای موازی صورت گیرد.

فهرست منابع

- ۱) حسنوند، رضا (۱۳۹۵). بهای تمام شده پول، ششمین کنفرانس بین‌المللی مدیریت و حسابداری و سومین کنفرانس کارآفرینی و نوآوری‌های باز، مرکز همایش پژوهش‌های نیرو.
- ۲) رضایی، محسن (۱۳۹۷). ارزیابی، علل و پیامدهای عمده بحران اقتصادی در ایران، مقاله ۹، دوره ۱۲، شماره ۴۲، صفحه ۲۲۷-۲۰۱.
- ۳) زارعی، بتول، لاجوردی، حسن (۱۳۹۷). بررسی رابطه توسعه مالی و تکانه های نفتی بر بی‌ثباتی رشد اقتصادی، مقاله ۹، دوره ۱۲، شماره ۴۳، صفحه ۲۰۸-۱۹۳.
- ۴) فلاح شمس میرفیض، مهدوی‌راد، حمید (۱۳۸۹). طراحی مدل اعتبارسنجی و پیش بینی ریسک اعتباری مشتریان تسهیلات لیزینگ (مورد مطالعه: شرکت لیزینگ ایران خودرو). مهندسی مالی و مدیریت پرتفوی تابستان ۱۳۸۹؛ ۱(۲): ۱-۲۲.
- ۵) عطاران، جواد (۱۳۹۱). شناسایی عوامل مؤثر بر تحکیم بازار (تحقق مزیت رقابتی پایدار) خدمات بانکی در بانک ملت بر مبنای دیدگاه منبع محور، دانشکده مدیریت دانشگاه تهران.
- ۶) صادقی، کاظم؛ اعظم شریفی، وحید (۱۳۹۵). بررسی تأثیر بهای تمام شده پول بر تورم بازار بر مبنای منابع بانکی، پنجمین کنفرانس بین‌المللی مدیریت و حسابداری و دومین کنفرانس کارآفرینی و نوآوری‌های باز، مرکز همایش پژوهش‌های نیرو.
- ۷) هدایتی، مونا؛ جلیلی، آرزو (۱۳۹۵). بررسی مهمترین عوامل کلیدی خاص داخلی بر سودآوری بانک‌های ایران، سومین کنفرانس بین‌المللی مدیریت، حسابداری و اقتصاد دانش بنیان با تأکید بر اقتصاد مقاومتی.
- ۸) نعمتی، مهرداد، طباطبایی، سید علی اکبر (۱۳۹۵). تعیین عوامل مؤثر بر ناکارایی هزینه در بانک‌ها (مطالعه موردی: بانک‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران)، فصلنامه اقتصاد مالی، مقاله ۸، دوره ۱۰، شمار ۳۶، صفحه ۱۴۶-۱۲۳.
- 9) Bordeleau, E., & Graham C. (2010). The Impact of Liquidity on Bank Profitability. Bank of Canada, Working Paper 2010-38.
- 10) Claessens, S., Coleman, N., Donnelly, M., (2017). "Low-For-Long" interest rates and banks' interest margins and profitability: Cross-country evidence. J. Finan. Intermediation, pp. 1-16.
- 11) Lartey, V.C., Antwi S., & Boundi E.K., (2013). The Relationship Between Liquidity and Profitability of Listed Banks in Ghana. International Journal of Business and Social Sciences, Vol. 4, No. 3, pp. 48-56.
- 12) Owoputi, J.A., Kayode O.F., & Adeyefa F.A., (2014). Bank Specific, Industry Specific and Macroeconomic Determinants of Bank Profitability in Nigeria. European Scientific Journal, Vol. 10, No. 25, pp. 1857 – 7881

یادداشت‌ها

---

¹ Owoputi, Kayode, & Adeyefa

² Claessens et al

³ Lartey, Antwi, Boundi

⁴ Bordeleau & Graham

